

Podsumowując, monografia Izabeli Nowickiej wyczerpująco i interesująco przedstawia zagadnienie wykroczeń jako czynów przepołowionych, a także mechanizmy ich zapobiegania i zwalczania w życiu codziennym. Niewątpliwie ta interesująca pozycja może służyć jako dobry podręcznik studentom prawa i administracji, uzupełniając nadal dość ubogą bibliografię związaną z tym tematem.

Iwona Bień-Węłowska
Katedra Prawa Technologii Informacyjnych
i Komunikacyjnych KUL

Kazimierz P i a s e c k i, *Prawo małżeńskie*, Warszawa: Wydawnictwo LexisNexis 2011, ss. 308.

Kazimierz Piasecki we wstępie do tzw. wielkiego komentarza Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego przedkłada czytelnikowi taką informację: „Według prawa polskiego – prawa stanowionego przez państwo – małżeństwo jest swoistym, indywidualnym, naturalnym, duchowym i cielesnym związkiem społecznym, z założenia trwałym, między mężczyzną i kobietą. Związek ten jest prawnie uprzywilejowany i sankcjonowany. Tworzy on określony prawny stosunek, stanowiąc zarazem instytucję prawną obejmującą wszelkie konsekwencje prawne wynikające z istnienia i funkcjonowania tego związku w społeczeństwie...”¹. Można więc założyć, że ta wykładnia prawa stała się niejako przyczynkiem do powstania recenzowanej pozycji naukowej.

Niniejsza monografia prof. Kazimierza Piaseckiego² składa się z XXIV rozdziałów, wykazu skrótów, przedmowy, wniosków oraz bogatej i starannie wybranej literatury przedmiotu. W rozdziale I (s. 11-22), pt. „Problemy antropologiczne, socjologiczne i prawne związków między mężczyzną i kobietą w ujęciu historycznym oraz prawnoporównawczym. Zarys problematyki”, Autor przedkłada czytelnikowi wiele informacji na temat składu osobowego grupy małżeńskiej, który we współczesnym świecie bywa bardzo różnorodny. Może do niej należeć kilka kobiet i kilku mężczyzn, tworząc małżeństwo grupowe. Są również takie, które składają się z jednego mężczyzny i wielu kobiet (*poligynia*), lub też z jednej kobiety i wielu mężczyzn (*poliandria*). Jednak najbardziej naturalną postacią jest grupa składająca się z jednego mężczyzny i jednej kobiety. Kolejno przywołuje Kodeks Hammurabiego, wskazując

¹ *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Piasecki, Warszawa 2011, s. 17.

² Prof. dr hab. Kazimierz Piasecki to wybitny cywilista, sędzia Sądu Najwyższego w stanie spoczynku, wykładowca prawa, autor wielu komentarzy i publikacji naukowych.

na zawarte w nim rozstrzygnięcia dotyczące związków między mężczyzną i kobietą. Idąc dalej, przekazuje wiele informacji na temat relacji pomiędzy mężczyzną i kobietą, wskazując ich zapisy m.in. w akadyjskim eposie o Gilgameszu, w zapisach biblijnych o Królu Salomonie i Mojżeszem. Odwołuje się również do praktyk judaizmu, starożytnej Grecji i Rzymu, cytując wiele zajmujących treści z tamtej odległej epoki.

II rozdział (s. 23-34), pt. „Rodzaje związków między mężczyznami i kobietami w świecie współczesnym”, obejmuje zagadnienia małżeństw monogamicznych i poligamicznych, uregulowanych w kodeksach cywilnych, w kodeksach rodzinnych, w aktach prawnych Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii, w Kodeksie Prawa Kanonicznego, w prawie muzułmańskim, w *Cammon Law Marriage*, w prawie mormonów oraz według zwyczajów określonego plemienia.

III rozdział (s. 35-42), zatytułowany „Prawo małżeńskie na ziemiach polskich w IX, XX i XXI wieku”, to interesujący fragment historii zawierania małżeństw w naszym kraju. Autor wskazuje, że dawne prawo polskie nie regulowało spraw małżeństwa, powszechnie stosowane było prawo kanoniczne. W okresie rozbiorów Polski obowiązywał system państw zaborczych – Niemiec, Austrii i carskiej Rosji. Obecnie w Polsce, jak dalej wyjaśnia K. Piasecki, występują następujące formy małżeństwa: małżeństwo według prawa stanowionego przez państwo (zawarte przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego – małżeństwo tzw. cywilne), małżeństwo według prawa wewnętrznego poszczególnego Kościoła ze skutkami cywilnoprawnymi (zawarte przed duchownym), małżeństwo zawarte w formie religijnej bez skutków cywilnoprawnych (zawarte przed duchownym), małżeństwo cywilne (laickie) zawarte później w formie religijnej. Autor w tym miejscu wskazuje również na pewne możliwe zjawiska patologiczne istniejące w tej materii.

Kolejny IV rozdział (s. 43-48), pt. „Prawo do zawarcia małżeństwa”, opisuje zagadnienia prawne, wskazujące na możliwość zawarcia małżeństwa, o ile istnieje zdolność prawna do jego zawarcia – prawo to ma charakter abstrakcyjny. Posiada również charakter uniwersalny, z zastrzeżeniem, że mówimy o modelu małżeństwa przewidzianym w określonym porządku prawnym. Powyższe prawo, o czym poucza Autor, gwarantuje kilka konwencji międzynarodowych, których sygnatariuszem jest również Polska.

V rozdział (s. 49-64), pt. „Różnica płci nupturientów jako uniwersalny historycznie element małżeństwa”, jak zaznacza K. Piasecki, to niezwykle skomplikowana problematyka. W przepisach Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego nie występuje pojęcie „płeć”, jest jedynie mowa o mężczyźnie i kobiecie. Nie ma zatem kwalifikacji nupturientów pod względem płci. Należy stwierdzić, że podstawową przesłanką zawarcia małżeństwa jest różnica płci nupturientów. Problem tożsamości płciowej (męska-żeńska, transseksualizm, obojnactwo, orientacja seksualna, zboczenia) dotyczy dwóch zasadniczych sfer – biologicznej-chromosomalnej i psychologicznej. Autor prezentuje czytelnikowi wiele uregulowań prawnych tak polskich, jak i zagranicznych.

Kolejny VI rozdział (s. 65-82) to zagadnienia zawarte w jego tytule: „Przeszkody małżeńskie”. Autor wyodrębnia tu kilka zagadnień, które dokładnie opisuje i następnie precyzyjnie wyjaśnia, powołując się na stosowne normy prawa. Przedstawia czytelnikowi następujące kwestie: uwagi ogólne, wiek, pozostawanie w związku

małżeńskim, ubezwłasnowolnienie, chorobę psychiczną lub niedorozwój umysłowy, pokrewieństwo lub powinowactwo, przysposobienie, wady oświadczenia woli, zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika.

VII rozdział (s. 83-89), pt. „Konstrukcja prawna małżeństwa według prawa polskiego”, zdaniem Autora opiera się na dwóch filarach: unormowaniu sposobów zawarcia małżeństwa oraz na małżeństwie jako instytucji prawnej. K. Piasecki krok po kroku wyjaśnia czytelnikowi tę konstrukcję prawną, korzystając z norm zawartych w polskim prawodawstwie.

Rozdział VIII (s. 90-107), zatytułowany „Zawarcie małżeństwa przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego”, to kolejna część monografii, w której Autor przywołując wiele międzynarodowych konwencji oraz przepisów prawa polskiego, wyjaśnia te dość zawile mechanizmy. Autor jest zdania, że osobom zamierzającym zawrzeć związek małżeński przysługuje swoboda wyboru formy zawarcia małżeństwa.

„Zawarcie małżeństwa wyznaniowego ze skutkami według prawa polskiego” to kolejny, IX rozdział (s. 108-122) prezentowanej monografii. W rozdziale tym Autor poucza, że podstawę do zmiany polskiego Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, stanowił Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w 1993 r. (ratyfikowany w 1998 r.). W następstwie wejścia w życie Konkordatu powstała nowa instytucja uznania skutków cywilnych małżeństwa zawieranego przed duchownym Kościoła katolickiego. W związku z powyższym Autor zapoznaje czytelnika ze zmianami, które zostały wprowadzone w polskim prawodawstwie oraz prawie Kościoła katolickiego w Polsce. Wykazuje również ustawy, na mocy których wyznawcy innych Kościołów w Polsce mogą zawierać w podobnej formie małżeństwa wobec swojego duchownego.

W X rozdziale (s. 123-133), pt. „Czynności poprzedzające zawarcie małżeństwa w formie świeckiej i wyznaniowej ze skutkami według prawa polskiego”, poznajemy wiele praktycznych informacji dla osób pragnących zawrzeć małżeństwo, dla kierowników USC oraz dla osób duchownych, przed którymi ewentualnie zostanie zawarte małżeństwo ze skutkami według prawa polskiego. Autor wnikliwie omawia czynności dokonywane w USC przed zawarciem małżeństwa, wskazuje na te formalności, które należy zdecydowanie odróżnić od formalności łączących się z samym jego zawarciem.

„Czynności prawne kierownika urzędu stanu cywilnego i duchownego związane z zawarciem małżeństwa” (s. 134-147) to tytuł XI rozdziału tej interesującej monografii. Podobnie jak w poprzednim rozdziale, Autor przedkłada nam „garść” nowych cennych wiadomości, które przydatne są zarówno dla kierownika USC, jak i właściwego duchownego. Czyni to powołując się na obowiązujące prawo, wskazując na stosowne wnioski, zaświadczenia, zawiadomienia, zezwolenia, protokoły itp.

Rozdział XII – „Małżeństwo jako instytucja prawna” (s. 148-155) wprowadza nas w zagadnienia związane ze skutkami zawartego małżeństwa przed kierownikiem USC, jak i wobec duchownego ze skutkami prawa polskiego. Jak poucza K. Piasecki, treść instytucji małżeństwa stanowią określone przez prawo stosunki prawne o charakterze prawnomałżeńskim, prawnorodzinnym, w zakresie poszczególnych gałęzi prawa prywatnego i publicznego.

Kolejny, równie zajmujący, XIII rozdział pt. „Małżeństwo z cudzoziemcem. Zawarcie małżeństwa za granicą” to zagadnienie dość powszechne w ostatnich latach, dotyczące naszych obywateli w Polsce i poza jej granicami. Autor porusza tu wiele zagadnień, choćby takich jak: zdolność prawna cudzoziemca do zawarcia małżeństwa według prawa polskiego, uchodźcy – ich szczególna sytuacja, w której się znaleźli, zagadnienie obywatelstwa. Mamy tu przedstawiony wachlarz norm prawa polskiego, jak i wielu międzynarodowych konwencji czy rezolucji.

Rozdział XIV, zatytułowany „Konkubinat” (s. 169-173), to zwięzły w swej treści „komunikat” dotyczący tego specyficznego związku, który – jak pisze Autor – „towarzyszy regularnym małżeństwom od najdawniejszych czasów”. To przedłożony czytelnikowi określony zbiór norm prawa międzynarodowego i polskiego.

XV rozdział – „Prawnie rejestrowane związki partnerskie” (s. 174-176), to równie krótki zapis dotyczący nadania cech prawnych „związkom osób”, które nie mogą zawrzeć małżeństwa na zasadach prawa tradycyjnego ze względu na brak różnicy płci w sensie genetycznym. Mówimy o tzw. związkach partnerskich lub o „małżeństwie osób tej samej płci”, lub też o podobnych fenomenach społecznych. Zagadnienia te opisuje Autor na kanwie prawodawstwa międzynarodowego, które w jakimś stopniu (ze względu na zasadę równości porządków prawnych) „wpisują się” w aktualną sytuację w Polsce.

Rozdział XVI, zatytułowany „Unieważnienie małżeństwa” (s. 177-193), opisuje przewidziane prawem przyczyny unieważnienia małżeństwa zawartego przed kierownikiem USC oraz małżeństwa wyznaniowego ze skutkami według prawa polskiego. Autor przywołuje tu stosowne normy, opierając się zasadniczo na Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym. Podkreśla, że w prawie polskim nie ma małżeństw nieważnych *ex lege*, zaś problem nieważności małżeństw nie może być rozstrzygany poza procesem o unieważnienie małżeństwa jako kwestia incydentalna.

W kolejnym XVII rozdziale, pt. „Separacja” (s. 194-222), Autor poucza, że u podstaw idei separacji leży dążenie do utrzymania nierozzerwalności małżeństwa. Ta koncepcja, mająca swój rodowód w Kościele katolickim, została przeniesiona na grunt państwowych systemów prawnych. K. Piasecki analizując to zagadnienie, prezentuje je na tle historii Polski od czasów jej rozbiorów do chwili obecnej. Następnie w sposób bardzo uporządkowany przedstawia czytelnikowi stosowne normy prawa państwowego i kościelnego wymienionego zagadnienia.

W rozdziale XVIII, pt. „Rozwód – konstrukcja prawna, podstawy i skutki” (s. 223-239), Autor wskazuje, że podobnie jak instytucja małżeńska, instytucja rozvodu ma charakter uniwersalny w układzie materialnoprawnym, historycznym i prawnoporównawczym. Dlatego według Piaseckiego należy bacznie przyjrzeć się koncepcji rozvodu w różnych porządkach prawnych, sięgając m.in. do Pisma Świętego, prawa rzymskiego czy też Koranu. Sięgając do polskich aktów prawnych z 1945 r. oraz prawodawstwa nam współczesnego, Autor wyjaśnia i przybliża czytelnikowi konstrukcję prawną, podstawy i skutki tej „zajmującej” instytucji prawnej.

Rozdział XIX, zatytułowany „Zawarcie małżeństwa w wypadku uznania współmałżonka za zmarłego” (s. 240-244), to syntetyczne omówienie „ustania małżeństwa” jako oryginalnej instytucji prawa rodzinnego i opiekuńczego oraz Kodeksu cywilnego. Instytucja ta to wynik uznania jednego z małżonków za zaginionego z okre-

lonymi konsekwencjami dla pozostałego przy życiu małżonka. Autor na kanwie obowiązującego prawa polskiego wyjaśnia tę instytucję prawa.

Rozdział XX, pt. „Zawarcie małżeństwa, jego unieważnienie, separacja i rozwód w świetle prawa prywatnego międzynarodowego” (s. 245-253), to kolejna interesująca część prezentowanej monografii. Interesująca o tyle, że spotykamy tu regulacje prawa tak polskiego, jak i międzynarodowego. To krótka informacja Autora, lecz precyzyjnie odwołująca się do najistotniejszych norm prawa, które rozstrzygają czasem zawiłe kwestie prezentowanego tematu.

Kolejny, XXI rozdział, zatytułowany jest „Postępowanie odrębne w sprawach małżeńskich” (s. 254-271). Jak podaje Autor, integralną częścią prawa małżeńskiego są regulacje prawne o charakterze proceduralnym normujące postępowanie w sprawach małżeńskich. Mają one na celu zagwarantowanie prawidłowego wyroku z punktu widzenia faktów, ich oceny prawnej i ich skutków prawnych. Zagadnienia powyższe K. Piasecki opiera na uregulowaniach zawartych w Kodeksie postępowania cywilnego i Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym.

Rozdział XXII, pt. „Postępowania nieprocesowe dotyczące zawierania małżeństwa oraz separacji” (s. 272-279), wprowadza czytelnika w normy proceduralne dotyczące spraw małżeńskich należących do trybu nieprocesowego. Autor wylicza tu następujące sprawy: udzielenie zezwolenia na zawarcie związku małżeńskiego, zezwolenie na zawarcie małżeństwa osobie dotkniętej chorobą psychiczną lub niedorozwojem umysłowym, zezwolenie na zawarcie małżeństwa osobom powinowatym w linii prostej, zezwolenie kobiecie, która ukończyła 16 rok życia, na zawarcie małżeństwa, zezwolenie na zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika, zwolnienie od przedstawienia dokumentów koniecznych do zawarcia małżeństwa oraz postępowanie regulujące separację. Jak dalej poucza Autor, do postępowań nieprocesowych w sprawach małżeńskich mają zastosowanie przepisy Kodeksu prawa cywilnego i Kodeksu rodzinnego i opiekuńskiego.

„Jurysdykcja międzynarodowa w sprawach małżeńskich” (s. 280-286) to tytuł XXII rozdziału prezentowanej monografii. Jak wskazuje Autor, istotną częścią prawa małżeńskiego są regulacje w dziedzinie międzynarodowego postępowania cywilnego, dotyczące jurysdykcji międzynarodowej przedłożonego zagadnienia. Jest to dziedzina rozgraniczenia kompetencji sądów w sprawach na poziomie międzynarodowym dotyczących małżeństwa, jego istnienia (lub nieistnienia), unieważnienia, separacji i rozwodów. Problematyka ta dotyczy zarówno zagadnień małżeństwa zawartego w formie świeckiej, jak i przed duchownym ze skutkami według prawa polskiego. W ramach stosunków między państwami członkowskimi Unii Europejskiej mają tu zastosowanie przepisy proceduralne Unii Europejskiej. Natomiast w ramach stosunków między Polską a innymi państwami stosowane są przepisy o jurysdykcji krajowej zawarte w Kodeksie prawa cywilnego. Dodatkowo, o czym należy wspomnieć, mają również zastosowanie normy konwencji międzynarodowych, których sygnatariuszem jest również Polska.

Ostatni, XXIV rozdział, zatytułowany „Uznanie i wykonanie orzeczeń sądów zagranicznych w sprawach małżeńskich” (s. 287-299), to zbiór interesujących zagadnień mających znaczenie przede wszystkim z punktu widzenia ważności zawarcia nowego małżeństwa w Polsce. Sprawa ta regulowana jest na podstawie norm

zawartych w Kodeksie postępowania cywilnego, w rozporządzeniu Rady (WE) – w ramach stosunków prawnych między państwami członkowskimi Unii Europejskiej, konwencji międzynarodowych, innych międzynarodowych umów.

Prezentowaną monografię kończą „Wnioski” (s. 301-302) – uwagi *de lege ferenda*, mające na celu – jak pisze Autor – uwzględnienie standardów europejskich zgodnie z nową ideologią prawną prawa małżeńskiego.

Bogata „Wybrana literatura” (s. 303-308) spina jakby w całość tę interesującą pozycję. Jednocześnie pozwala czytelnikowi jeszcze łatwiej dotrzeć do interesujących go zagadnień, które może w niedostatecznym stopniu poruszone zostały w rozprawie.

Omawiana praca bezsprzecznie dowodzi, że autor dysponuje przemyślanymi poglądami w badanych kwestiach i potrafi przedstawić równie przemyślane ich naukowe uzasadnienie. Należy podkreślić wielką staranność i kompetencję Autora oraz bogactwo i różnorodność zawartego w niej materiału. Nie dziwi to, bowiem – jak sam odnotowuje Autor w „Przedmowie” – wykorzystał materiały z doświadczeń w rozwiązywaniu problemów z zakresu prawa małżeńskiego jako były sędzia Sądu Najwyższego. Dla jasności recenzowanej pozycji nie sposób nie odnieść się do osobistej oceny. Wskazuje ona, że w niektórych kwestiach trudno mi zgodzić się (jako „kanoniście”) z istniejącymi w Polsce i poza jej granicami normami prawa małżeńskiego, lecz mam świadomość, że nie jest to przedmiotem aktualnych rozważań. Wydaje się, że jedynym adresatem tej publikacji są podmioty stosujące prawo (sędziowie, adwokaci, urzędnicy), jednak do szerokiego kręgu odbiorców należy bez wątpienia dołączyć studentów prawa, w tym także prawa kanonicznego. Niewątpliwie ta interesująca pozycja może służyć jako dobra lektura również dla tych, którzy gotowi są na „intelektualną przygodę” z zakresu prawa małżeńskiego, bowiem to pierwsze na rynku księgarskim opracowanie tej istotnej tematyki.

Ks. Krzysztof Mikołajczuk
Katedra Prawa Katolickich Kościołów Wschodnich KUL